

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém és a Nagy Háború – 1917

Dúl a harc messze, idegen földön

FÖLDESI FERENC

*Dúl a harc messze, idegen földön,
Vérpatak omlik durva göröngyön.
Golyók repülnek, kín-rózsák nyílnak,
Hullnak nyomában mennyi hős ifjak,
Mennyi hős ifjak.*

*Megittasulva vér mámorától,
Amint a vén úr, a vén halál úr,
Szegezi kaszáját miljók rendjének,
S dúsan dől szála hősök ezrének,
Hősök ezrének.*

*Gyönyörű harcok, gyönyörű tettek!
A szívünk mégis fáj, sajog, retteg,
Oh, mert úgy gyűlnek, gyűlnek a hantok,
Sötét nagy fátyol, véres gyász fátyol.
Lengedez rajtok!¹*

A KÉZZEL, TINTACERUZÁVAL ÍRT FRONTÚJSÁG, a „Tábori igazmondó”² – melynek az impresszuma szerint a *Szerkesztőség és kiadóhivatal: Osztrák–magyar német front. Előfizetési ár: egész életre szabadságlevél.* –, egyik lapszámában olvasható egy, már 1915-től gyakran feltett kérdés: „Mi lenne, ha májusban a háború nem fejeződne be?” A „tudósító” úgy folytatta, hogy: – megkérdezve az összes állam leghíresebb hadvezéreit –, „... valamennyien azt a meglepően egyező kijelentést tették, hogy akkor júniusban is fog tartani.”

... és a háború folytatódott. 1917-ben megkezdődött a Nagy Háború negyedik éve.

Az 1917. év eseményei – a nagyvilágban

Julier Ferenc³ az 1917. évet a központi hatalmak egységes védekezési évének minősítette. Megállapította, hogy a hadi helyzet 1917 elején korántsem volt olyan kedvező, mint egy évvel azelőtt. Bár az 1916 elején megkezdett, de megtorpant két támadó hadművelet után (Verdun és Dél-Tirol) sikerült az antantnak általános ellentámadását (Luck, Somme, Görz, Erdély, Macedónia) kivédeni, de ez a munka óriási erőelhasználódással, a haderők minőségének csökkenésével, az arcvonal meghosszabbodásával és – a román hadszíntér kivételével – területveszteséggel is járt. Ezen felül a verduni küzdelem a franciák teljes győzelmével fejeződött be.

A Monarchia hadereje, amely eddig halottakban 700 000, foglyokban 1 300 000 és véglegesen rokkanttá vált sebesültekben 1 000 000 főt veszített, elérte teljesítőképességének végső határát.

Ebben az évben több meghatározó esemény történt: 1917. február 1-jén Németország meghirdette a korlátlan tengeralattjáró-háborút, amivel célja a gazdasági blokád megszüntetése. Ennek következtében sorra süllyedtek el az antant és az Egyesült Államok hajói. Február 2-án Pétervárott (Szentpétervár) kitört a forradalom, meggyengült a keleti front, ezért a központi hatalmak úgy vélték, hogy ez a front nem jelent veszélyt, és újra a nyugati fronton támadtak.

Április 6-án az Egyesült Államok is belépett a háborúba a német tengeralattjáró-háború miatt. A belépésnek nagyon prózai oka volt: az antant országai ekkorra már annyira eladósodnak nála, hogy már neki sem volt mindegy a háború kimenetele. Ez a belépés azonban még csak elvi volt, mert amerikai csapatok csak bő egy év múlva szálltak partra Európában. Májusban az antant újra támadást indított a nyugati fronton, de ez is elakadt. Június 29-én Görögország az antant oldalán hadba lépett, ezért Franciaország most már legálisan helyezhetett el több hadtestet a tengerszorosok védelmében. Az antantnak eközben sikerült rávennie a közben megalakult ideiglenes orosz kormányt, hogy támadja meg a központi hatalmakat, hiszen most kevés csapatot állomásoztatnak a keleti fronton.

Júliusban megindult Kerenszkij hadügyminiszter offenzívája, de ezt a németek megállították, majd mélyen benyomultak Oroszországba, és elcsatolták a legfejlettebb területeket. 1917. október 25-én (november 7.) Oroszország békedekrétumot adott ki, amelyben egy annexió és hadisarc nélküli békéről írtak. Novemberben a Monarchia csapatai a 12. isonzói csata után áttörték a caporettoi frontot, és a Piave folyóig nyomultak előre, ezért az antant kénytelen volt csapatokat küldeni az olasz hadsereg megerősítésére.

December elejétől Breszt-Litovszkban német–orosz béketárgyalások folytak, az oroszoknak ugyanis fontosabb volt a forradalmuk, mint a világháború. Lenin és

Sztálin szerint béke kell bármilyen feltételekkel, Trockij véleménye pedig: „se béke, se háború”.⁴

Azonban katonai szempontból ez az év sem hozott lényeges változást, a Kaukázusban török előrenyomulás zajlott, Egyiptomban és Mezopotámiában pedig kialakult az antant fölénye, a Balkánon szintén az antant erősödött meg, Olaszországban a Monarchia támadt. A központi hatalmaknál a hátszágban viszont súlyos gazdasági és politikai válság alakult ki.

Ezredeink a fronton

Korábban már írtam, hogy ezredeink 1916. év végén elindultak egy új frontszakaszra, a mai Szlovénia területére. Mintegy 100 km-re a trieszti öböltől észak-északkeletre – akkor még számukra ismeretlen – Kostanjevicával szemben foglaltak állást.

A 31. hv. gyalogezred maradéka december 11-én indult az új állomáshelyére, amit december 16-án ért el. Az új frontszakasz a „gonosz hírvű” Doberdó fennsík északi része, az olasz harctér. A parancsnokságot január elsején vette át a szabadságról visszaérkezett Maxon ezredes. Az újjáalakuló ezred intenzív felkészülést hajtott végre, különösen az ellentámadást sulykolták. De behatóan gyakorolták a kőfűró és robbantó műveleteket. 1917 januárjában újabb századok alakultak, majd február 6-án – a 12. század megalakulásával – az ezred elérte a teljes létszámot. Egy század puskalétszámát egyébként 170 főben állapították meg, így az ezred harcászati állománya (puskalétszám) 2040 fő volt. Újdonság volt még, hogy a századok 4–4 távcsöves (mesterlövész) puskát is kaptak. Január közepén megalakult az ezred műszaki százada és egy telefonszakasz is. Január 18-án visszakerültek a 82. hv. dandár kötelékébe, majd február 9-án a dandár parancsnoka Sypniewski ezredes megszémmeltte az újjáalakult ezredet és harcászatra minősítette.

A 7. hv. ágyúezred 1916. december 14-én érkezett meg szintén az olasz harctérre, St. Daniel állomásra. Az év első hónapja csendesen telt: kiképzések, felszerelések felújítása, loápolás és szabadságolás. A légénységi kiképzések között szerepelt a robbantások előkészítése és végrehajtása, ami miatt 3 utászt vezényeltek az ütegekhez. Az 1917. január közepétől következő két hétben a lövegkezelők sziklát fűrtak, építettek és robbantottak, majd ezt követően már a telefonkezelést tanulták. Az altisztek sem maradtak ki a tanulásból, ők a térképolvást sajátították el, illetve gyakorolták a löelemképzést.⁵ Február 7-től az ütegek megkezdték a kijelölt lőállások elfoglalását, majd az állás kiépítése után a lövegek belövését a kijelölt célokra. Az állások felett az ellenséges repülőgépek már sűrűn járőröztek, így nem véletlen, hogy február 9-én egy repülőülődő szakaszt osztottak be a 2. üteghöz 1 zászlóssal

és 17 honvéddel. Majd február 23-án a 2. üteg belövi a Kostanjevica melletti céltérületet, amire nemsokára szükség is lesz.

Veszprém hétköznapijai

A háború ekkorra már globálissá vált, hiszen immár nemcsak a harcok és azok következményei befolyásolták a hátsószág életét, hanem a hátsószág eseményei is befolyásolták a hadi eseményeket. Egyre sűrűbben robbantak ki sztrájkok, kisebb-nagyobb tüntetések, amelyek már a termelés leállásával is jártak. Ez pedig alapvetően veszélyeztette a fronton harcoló csapatok utánpótlásának a biztosítását. Ez különösen Oroszországra volt a jellemző.

Veszprémben még ebben az évben sem volt sztrájk, vagy termelésleállítás. Ha nehezen is és nélkülözve, de a város élte a mindennapjait, nyugodalomban és biztonságban. A „katonai jelenlétet” – mint a háború kitörése óta – az utánpótlást biztosító és a kiképzést folytató katonai szervezetek (pótalakulatok), a beérkező háborús sebesültek, valamint a hadifoglyok jelentették.

Meghozza-e a várva várt békességet az új esztendő? – kérdezi tárcájában⁶ a Veszprémi Hírlap írója. Választ ugyan nem kapunk a kérdésre, de hogy „epekedve” várta mindenki, az nyilvánvalóvá vált. A város lakossága még ekkor is – január hónapban – a királykoronázás büvöletében élt. Egy teljes oldalas történeti áttekintést lehetett olvasni a magyar Szent Koronáról.

A lapok a koronázás „utóhatásairól” is beszámoltak, kiemelve azt a példátlan esetet, hogy az új király rendkívül gyorsan megkoronáztatta magát a magyar koronával. De ugyancsak kiemelt helyen foglalkoztak azzal is, hogy Zita királynőt Hornig Károly veszprémi püspök koronázta.⁷ A koronázást ünneplő rendezvények színhelyei voltak – többek között – az iskolák is, melyeket január 3-án és 4-én tartottak: a főgimnáziumban Biloveszky József, a felsőkereskedelmi iskolában Fodor Lajos, az állami polgári fiúiskolában Nagy Sándor, az iparostanonc-iskolában Józsa Ernő és Köcsky József, a katolikus elemi fiúiskolában Mózner Ferenc, majd január 7-én a kereskedelmi tanonciskolában Gubicza Lajos tanító mondott ünnepi beszédet.

Az ünnepségek mellett persze történtek „próza” események is. Közölték az 1916. évi veszprémi népmozgalmi adatokat: születések száma 269, a halálozása 612 fő. Ez utóbbiban szerepeltek a város katonai kórházaiban meghaltak is. Házasságot 70 fő kötött a városban. Ugyancsak „hétköznapi” hír volt, hogy a cukorközpont kiutalta a városnak a cukorszükségletet, amit a lakosok a kijelölt kereskedőknél vehettek át, természetesen a cukorjegy ellenében. Ettől rosszabb hírt volt, hogy Veszprémben is leszállították a lisztadagokat: a 15(!) évnél idősebb termelők, gazdasági férfi(!)munkások, férficselédek havonként 16 kiló gabona, vagy 10,8 kg lisztre vol-

tak jogosultak. Nők, vagy 13-15 (!) év közötti gyermekek, akik a gazdaságban férfimunkát végeznek, fejenként 13 kg gabonát, vagy 8,78 kg lisztet számolhattak. Mindazoknak, akik nem tartoztak a felsorolt kategóriába, 10 kg gabona vagy 6,75 kg liszt volt a fejadagjuk.⁸ A lisztadag csökkentése a rekvirálást is jelentette, vagyis az említett fejadagokon kívüli gabona vagy lisztmennyiségeket be kellett szolgáltatni.

A rekvirálás mellett Török rendőrkapitány szabályozta a vendéglők, kocsmák, italmérések nyitvatartását, illetve a gázvilágítási láng számát is. Az előbbi intézkedést üdvözölték, mondván: gazdagabbak lettünk az idővel és a pénzünk is megmarad.⁹ Az utóbbira a példa: a Korona kávéházban az eddigi 77 helyett csak 21, az étteremben 5 helyett 3, a polgári szobában 12 helyett 3 és a csapszékben 4 helyett 2 lángot volt szabad használni. Az Elite kávéházban 94 láng helyett 36 lángot, a Hungária kávéházban 13 helyett 6, a Royal kávéházban 29 helyett 10 és az Otthon kávéházban 10 helyett 6 lángot engedélyeztek világítás céljából. A kirakatokban, ahol 2 láng világította meg a termékeket, ezután csak 1 láng éghetett, illetve ahol kettőnél több volt, annak csak az egyharmada maradhatott meg.¹⁰

A katonasággal kapcsolatos első hír a már krónikus „emberanyag-hiányt” jelezte: január elsejével öt helyőrség kivételével megszüntette az összes katonazenekart, tagjait pedig beosztotta fegyveres szolgálatra a csapatokhoz.

Januárban a belügyminiszter törvényjavaslatot terjesztett az országgyűlés elé – elfogadva Abele Ferenc vezérkari őrnagy javaslatát – a „hősök emlékezéséről.”¹¹ Ez arra kötelezett minden önálló települést, hogy állítson méltó emléket az elesett hőseinek.

Emlékmű – de a város háziezredének, a hetes tüzéreknek. Már az előző évektől folyt a tervezés egy közös emlékmű építésére. Most viszont arról lehetett olvasni, hogy a laktanyai állomás¹² közelében egy magas építmény, egy szobrászműterem épült. A veszprémi hetes tüzérek tisztikara kapott az alkalmon, hogy az ezred kötelékében szolgál Gajdacsy szobrászművész (aki nem melleleg Csikász Imre művésztársa és barátja volt), így egy külön emlékmű készítését határozták el. A terv szerint a tüzérek emlékműve a leírás szerint: „*ellipszis alapon ülő, búsongó női alak, kétszeres életmagságban, törött karddal a kezében. A talapzaton két relif díszesedik: egyik tüzelőállásba vágató ágyúüteget, a másik löveg az elsütés pillanatában.*”¹³ Az említett telket a munkákhoz és építéshez Velty István adta, a kézi erőt a tüzérezred Veszprémben lévő katonái. A cikk írója azonban megjegyzi: jobb lenne, ha az emlékmű nem a tüzérezred tervezett laktanyájához, a barakkokhoz közel kerülne felállításra, hanem inkább a vásártérre, közösen a másik háziezred tervezett emlékművével.

Az 1917. év első hónapja is azzal telt – már a polgármesternek, Komjáthy Lászlónak –, hogy élelemszerző körútra Budapestre menjen. Itt sikerült neki „sze-

rezni” köleskását, illetve élelmet a városi sertéshizlaldának. Ugyancsak elérte, hogy a város megkapja a kiutalt liszt, cukor és petróleum kiszabátát. Egyébként a petróleum-ellátás egyre nagyobb gondot jelent a városnak: hiánya miatt éjjel fél 11-től már nincs villanyáram a városban. A villanytelep működéséhez szükséges csekély petróleumkészletet is a polgármester foglalta le egy erdélyi szállítmányból.

Minden bizonnyal megnyugvással töltötte el a szülőket az év elejei tanodai¹⁴ változás, ami nem a tanításra, mint inkább a tanulók felügyeletére, elhelyezésére vonatkozott. Dr. Óvári Ferenc a Takarékpénztár Kossuth utcai épületében saját költségén kibérelt két szobát, azt berendezte, fenntartásáról gondoskodott. Mindezt azért, hogy a bejáró diákok – délelőtt és délután – elhelyezése iskolán kívül biztosított, felügyeletük folyamatos legyen.¹⁵

Nem maradhatott el az év elejei figyelmeztetés és a felhívás: a Csontközpont Rt. részéről, amit a polgármester tolmácsolt a város háztartásainak, vendéglőseinek, egyszóval mindenkinek. Nem szabad az állati csontokat csak úgy eldobni, azokat be kell szolgáltatni, mivel a műtrágya fontos alkotórésze és a szappangyártás alapanyaga. Mint megjegyezte, a termőföld 1 kg csontért 3 kg többletkenyeret ad.¹⁶ De nem csak a csont begyűjtése volt üzlet, hanem – egy feladott hirdetés szerint – a lótrágya is. A 7. hv. tábori ágyúsezred pótütegénél érett lótrágyát kínáltak eladásra. Az érdeklődőknek a pótüteg gazdasági hivatalát kellett keresni a Kossuth utca 42. szám alatt.

Nem városi hír, de érdemes megemlíteni, hogy január végén változott meg egy közeli település, Fokszabadi neve Balatonszabadira. Ugyancsak nem veszprémi esemény volt Szentkirályszabadján, a január végén jelentett tifuszjárvány. Veszprémben természetesen nyugtalanokdakt, hiszen a távolság nem volt nagy. Miután ekkor éppen nem volt megyei főorvos, Sándorfi Miksa nyugalmazott járási orvost kérték fel a vizsgálatra, aki megállapította, hogy nincs járvány. Egyébként a több, mint három évtizeden át járási orvosként dolgozó Sándorfi Miksának a király áprilisban a Ferenc József-rend lovagkeresztje kitüntetését adományozta.

Korábban már volt szó a veszprémi Szent Vince Egyesületről,¹⁷ ami a veszprémi szegények segélyezésére alakult. Az egyesület január 28-án tartotta éves rendes közgyűlését. Az elnök, Perényi Antal kanonok számolt be a tagságnak az 1916. évi segélyezéséről. Mint elmondta, az elmúlt évben kenyérrre, lisztre, zsírra, fűszerre és tűzifára 13 463 korona segélyt fordítottak. Az elosztást a város hat kerületre felosztott, és a kerületek élén álló úrinők segítették. Perényi kanonok kiemelte, hogy az egyesület „... *tisztára egyházi férfiak adományaiból segélyezi a helybeli szegényeket.*”¹⁸ Például Hornig bíboros 7920 koronával, Csiszárik kanonok 3500 koronával, Ádám Iván kanonok 1000 koronával támogatta az egyesületet. A növekvő drágaság miatt az egyesület 1917-ben csak a város legszegényebb 250 családját tudta támogatni.

A szakemberhiány (már ami a férfiakat illeti) oda vezetett, hogy februártól a

hadikórházakban már nőket is lehetett alkalmazni: irodistanőnek, ápolónőnek és cselédnek. A veszprémi, a balatonfüredi és a hajmáskéri katonakórházakba – pályázat útján – 10 irodistanőt 120 korona havi fizetéssel, 60 ápolónőt lakás és ellátás biztosítása mellett 2-4 korona napidíjjal, 30 cselédet a szokásoknak megfelelő havi bérrel vesznek fel. Természetesen a megfelelő végzettséget igazolni kellett. Egy másik, de nehezebb alkalmazási terület: női fűtők az államvasutaknál. Mint olvasható, egyes vasúti vonalakon 10-20 női fűtő van alkalmazásban, akik férfiruhában teljesítenek szolgálatot és kitűnően beváltak.¹⁹

Egy érdekes perről is tudomást szerezhettünk. Veszprém városát beperelte Taub Jetti debiczai kereskedő. A per tárgya 28 hordó petróleum, ami a Jutasi vasútállomáson veszteglő szerelvényen volt. A városnak nagy szüksége volt a petróleumra, amit a katonai állomásparancsnoksággal azonos mód rekviráltatott. A kereskedő azonban kérte az elmaradt hasznót, amit majd csak a harmadik fellebbviteli tárgyaláson, a Győri Ítéltábla hagyott jóvá: a városnak ki kellett fizetni a kereskedő elmaradt hasznát.

Tanulmány olvasható az élelmiszert pótló szerekről a Veszprémi Hírlapban. A szerző megállapította, hogy az ellenség – mivel nem tudja legyőzni a szövetséges hatalmakat – blokádhöz folyamodott. Ennek következtében egyre drágább és egyre kevesebb élelmiszert lehetett vásárolni. Új és új találmányokkal kezdték pótolni a kieső élelmiszereket, melyek sajnos csak ízt adtak, de tápértéket nem. A vajpótló némi vajzsír mellett sok burgonyalisztet, sót, lefőlözött tejet és vizet tartalmazott. Az olajpótló 9/10-ed része víz, valamint növények vizes kivonata és sáfrány, hogy sárga legyen. Búzaliszt helyett a vadgesztenye örleményét használták, vegyi kezeléssel elvéve annak keserű ízét. Sütőpornak borkősav, citromsav keveréket használtak, mézet műmézzel helyettesítették, ami répacukor, borkősav és némi kátrányfesték keveréke. Próbálták a habtej szint is pótolni tojásfehérje habjával, cukorral és egy kis vaníliával, hogy szagos legyen. De ez természetesen nem olyan jóízű, mint az eredeti – vélte a cikkíró. Na és a kolbászpótszer! Ezt viszont tengeri halak és más tengeri állatok húsából készítették, hozzáadva burgonyalisztet. Meg kell említeni még a leveskockákat, melyeket húskivonatból, zsírból és konyhasóból álltak. De manapság – mondja a krónikás – húskivonatot a leveskocka a drágaság miatt már alig tartalmaz.²⁰

A februári lapok gyászkeretben jelentek meg: február 9-én meghalt báró Hornig Károly megyéspüspök. A lapok részletes életrajzot közöltek, bemutatták milyen összegekkel támogatta a különböző egyesületeket, a jótékony célokra áldozott adományait. Külön hangsúlyozták, hogy a veszprémi püspökök közül ő volt az első, akit bíborosi kalappal tüntettek ki. A városban mindenki tudta, hogy amikor Hornig püspök váratlanul meghalt, éppen a bőjti körlevelén dolgozott. Témája – talán megérezte – a halál gondolata volt. Nem tudta befejezni a körlevelet, amit később Rédey

Gyula kanonok öntött végleges formába. A bíboros-püspök által írt első részt később kiadták, de megjelentette a Veszprémi Hírlap is.²¹

Hornig Károly temetéséről oldalakon keresztül tudósítottak a lapok. Beszámoltak a királyi pár részvétáviratairól, majd a király képviselőjében megérkező Frigyes főherceg fogadásáról. A temetési szertartást Rédey Gyula nagyprépost végezte, akinek Radványi Viktor, Lukcsics József, Kiss György, Felki Viktor, Zárjeczky Viktor, Rumi István, Szabó Sándor és Kovács István egyházi személyek segédkeztek. A temetésen megjelent Csernoch János hercegprímás és számos megyéspüspök, valamint a kultuszminiszter Jankovich Béla is.²² Temetése a Hornig bíboros által építtetett Feltámadt Üdvözítő-templomban, vagy, ahogy a köznyelv emlegette: a Károly-templomban²³ történt 1917. február 13-án.²⁴

A veszprémi állami polgári fiúiskola „háborús helyzetéről” írt egy értékelést Gróff József. Mint megjegyezte, a fiúiskolát a hadsereg kórház céljaira lefoglalta. Időközben megépült a Jutasi úton a barakk-kórház, ahol ekkor kevés beteget ápoltak. De nincs sok sebesült a fiúiskolából átalakított kórházban sem. Az iskola tanulói, mintegy 280 fő, 10-14 éves gyerek a volt Vár utcai iparostanonc-iskolában szorong. A 3 tanteremben a tanulói-fűség megfelelően, délelőtt és délután foglalja el a termeket, egyszerre 140 fővel. Az iskola igen rossz állapotban van. Az ablakok keretei rohadnak, az ajtók leesnek. A tanteremek előtti nyitott árnyékszékek bűze mérgezi a levegőt. Az udvarra egyszerre csak 50 fő tud kimenni, a többi a tanteremekben szorong. Nincs énekóra, testnevelésóra, nincsenek szemléltető eszközök. Télen a hideg, nyáron a 100 éves korhadat padló pora szennyezi a levegőt. Csoda, hogy eddig nem történt járvány az iskolában. Mikor üt már a megváltás órája, és kapjuk vissza a régi iskolánkat! – fejezte be írását az iskola tanára.²⁵

Február 14-én tartotta alakuló közgyűlését az újjáválasztott városi képviselő-testület. A megválasztott képviselők igazolását – és a választás törvény szerinti megtartását – Véghely Kálmán alispán jelentette be. A képviselő-testület megújítása után egy héttel, 1917. február 21-én az alispán elnöklete alatt tisztújító közgyűlést tartotta a város megújított képviselő-testülete. A választás lebonyolítására kijelölt „bizalmi férfiak” Koller Sándor, Haidekker László, Berger Arnold és Lukcsics Imre városi képviselők voltak. Az elnöklő alispán kijelentette, hogy csakis a volt képviselők pályáztak a meghirdetett tisztségekre. A választáson „*A képviselői közgyűlés a polgármesteri állásra egyhangúlag, közfelkiáltással dr. Komjáthy László urat választja meg, s az elnöklő alispán dr. Komjáthy László urat polgármesterré 6 évre megválasztottnak kijelenti.*”²⁶ Az alispán üdvözlő beszédében kijelentette: Az egyhangú felkiáltás kétségtelen bizonyítéka annak, hogy a polgármester a hat év előtt nehéz küzdelem árán elfoglalt szép állásra méltónak bizonyult, hogy az előlegezett bizalmat megérdemelte.²⁷

A sebesültek érkezése sajnos folyamatos volt. Februárban két alkalommal is kap-

tak sebesülteket a városban működtetett katonakórházak. Első szállítmánnyal 110 fő érkezett, míg a másodikkal 50 fő. Elhelyezésük után – a Jutasi úti, a Szeminárium és a polgári iskolai – a katonai kórházak ismét teljesen megteltek.

A téli tüzelőfa biztosítása egyre nagyobb nehézségekbe ütközött. Ebben a hónapban újfent elkezdte a város a szegények fájának a kihordását. A fát a városban székelő katonai szervezetek fogatai hordták ki, de csak a sokgyermekes családoknak, és elsősorban azokhoz, kiknél a hadbavonult családfő elesett. A városban összeírtak közül 1 kilencgyerekes, 4 nyolcgyerekes, 7 hétgyerekes, 21 hatgyerekes, 49 ötgyerekes és 80 négygyerekes családot, vagyis 162 családot, 784 gyereket tudott segíteni a város. Emellett a hónap végén megnyitották a cserhádi óvodát. Komjáthy polgármester tervbe vette még, hogy a cserhádi és a temetőhegyi óvodában napközi otthont is szervez, ahol a gyermekek – amíg az anyjuk dolgozik – felügyelet alatt lesznek, illetve ételmezt is kapnak.

Február 26-tól a városi hentesüzletekben ismét bevezették a jegyrendszert, így a hetenként és családonként járó negyed kiló szalonnát és fél kiló húsfélét csak a kiadott jegyek ellenében lehet majd megvásárolni. Ugyanakkor a Batthyányi-féle zöldségtelep (Szabadbatthyányi grófi uradalom) tavasszal zöldségárúsításba kezd, ezért a piacon egy fabódét fog építtetni – ismertették a tervet. Ezt az építést a város összekapcsolja egy nyilvános illemhely és egy közkút építésével is. Sajnos a zöldségtelep terve csak terv maradt, mert a drágaság miatt az árusítóhelyek építését nem tudták megoldani. De, hogy ne maradjon a város zöldség nélkül, a szerződést megtartva, a piactéri Rosenberg-féle bérház egyik boltját a város kibérelte, ahol zöldségeket fognak árulni.

A rekvirálásokról már volt szó – ami mindenek előtt a lisztet érintette –, de most a fém- és a fémtárgyak begyűjtéséről essék néhány szó. Például a vízmelegítők, amit korábban begyűjtött vörösréz vízmelegítők pótlására használtak. Most ezeket a vaslemezeket is begyűjtésre „ítélték”. Kicsiben vagy nagyban, csak adja le a tulajdonos. De nem kerültek el a sorsukat a vörösrézből, sárgarézből vagy bronzból készített ajtóveretek, kilincsek sem. A honvédelmi miniszter kilogrammonként 3 korona 20 fillérben állapította meg a leadott anyagok árát. Majd áprilisban már arról is döntött a kormányzat, hogy a beszolgáltatott rézkilincsek helyett vaskilincseket gyártatnak. A pályázattal elnyerhető munkát akár vidéken is lehet végezni. A vasalapanyag is zárva van, így azt a munkát elnyerő személy megkapja. Mintegy 50 000 db kilincset kell majd legyártani. Egy jó hírt is kapott a nagyérdemű: húsboltot nyit a város a Temetőhegy városrészen, illetve a piactéren a Róna-féle hússzék is árulhatja majd a városi sertéshúst. Így a Kossuth utcán lévő húsbolt felszabadul az ott szorongó zsírkereső tömegetől, a vásárló pedig a hosszú ácsorgástól.

A városban megjelenő hetilapok minden számában olvashatóak voltak a tisztí kinevezések. Hja, kérem a tisztí veszteségeket is pótolni kellett. Most mégis egy

„civil” kinevezésről: a káptalani levéltár „őri tisztére” (főlevéltáros) Ádám Iván kanonokot, míg levéltárossá dr. Gutheil Jenőt nevezték ki.

A március végi hetilapok vezércikkben foglalkoztak az Oroszországban történetekkel, amikor „*Oroszország lerázta az állami abszolutizmus igáját.*”²⁸ Minden bizonnyal a felelős szerkesztő – a vezércikk írója – Hoss József jól látta, hogy a társadalmi konszolidálódás még nagyon messze van. Mint írta: az új államforma még nem teszi paradicsommá a megújított Oroszországot. Már elmondhatjuk, hogy nem tévedett sokat a jóslását illetően.

Házi perpatvarnak az előszele köszöntött be a városba a színház körül keletkezett polémia miatt. Történt, hogy a Veszprémi Színpártoló Egyesület felajánlotta a városnak a színházat és a vele kapcsolódó épületeket, így a Korona Szállót is. Természetesen volt, aki támogatta, de sokan voltak az ellenzői is. Az ellenzők az óriási nagyságú jelzálogkölcsontól féltették a várost. Mint az egyik tamáskodó megjegyezte: az adósságok átvétele mellett sok a javítani való a színház épületén. A fűtőrendszert teljesen át kell alakítani, el kell készíteni a vasfüggönyt, meg kell kötni a tűzkárra érvényes biztosítást, mert a színpártoló egyesület ezt nem tette meg. A mozit át kell helyezni egy másik épületbe, mert a színházban nincs jó helye. A szálloda nem felel meg a legelemibb kívánalmaknak sem. Végül az ellenzők szószólója kéri a polgármestert, hogy a színház átvételének ügye a legteljesebb nyilvánossággal és vitával történjen meg, mert: „*A terrorizmust és a személyeskedést pedig, mely Veszprémben ismét kezdi a fejét felütni, már csírájában el kell fojtani.*”²⁹ A szócsata ezután több lapszámon keresztül folytatódott.

Már pedig vita volt – az éppen esedékes március 21-i városi közgyűlésen is. Azon, hogy a városháza átalakításának jóváhagyott költségét túllépték, nem volt vita. A többletet vita nélkül kiutalták, Erdős Béla MÁV mérnöknek, a tervezőnek és Fabb Károly építőmesternek pedig megszavazta az elismerést a kiváló munkáért. Ezután tört ki az izgalmas vita dr. Rupert Rezső fellebbezése miatt. Rupert képviselő megtámadta dr. Óvári javaslatát, hogy a városi tisztviselők összesen 27 000 korona jutalmat kapjanak. A parázs vita során Rupert képviselő nem kapott szót, de nem engedte a felszólalását a közgyűlés sem. Ugyan az ügy ezzel elintéződött, de az izgalom hullámai nehezen csendesedtek. Ezután Tisztartó Sándor képviselő fejtette ki városépítő elképzeléseit: a város összeépítése Jutassal, hogy Veszprém fő vasútvonal mellé kerüljön, a Jutasi út 16-20 méterre történő kiszélesítése, mellette „villamosvonattal” és kiépülő középületekkel, gyárakkal, ipartelepekkel. Grandiózus terv, amit a képviselő 15-20 év alatt képzelt megvalósítani.³⁰

Ezzel az elképzeléssel összecsengett dr. Óvári Ferenc képviselő javaslata. A városi közgyűlés után indítványozta, hogy a sok megválasztott bizottságok mellé újként alakítsák meg a „Városfejlesztő bizottság”-ot. Indoklása szerint: „*Azok a városok, amelyek most a háború befejezése előtt nem készítik elő fejlesztésük nagy*

programját, s rögtön a háború befejezése után [...] nem látnak a program megvalósításához... ”³¹ lemaradnak. Több fontos programot is megfogalmaz javaslatában, majd egy húsz tagból álló bizottságra tesz javaslatot. Igaz, erről javaslatában nem tesz említést, de ekkor keresztelték át a sűrűn lakott és forgalmas Kerekeskút utcát Bolgár Mihály utcára a szerény Gépház utca helyett.³²

Az év elején az érdeklődő város lakó – főleg, ha valamelyik pénzügyi érdekeltisége volt – figyelmesen böngészte a beszámolókat az elmúlt év pénzügyi eredményeiről. Áprilisban jelentést tett közzé a város „legnagyobb” ipari üzeme is: a Veszprémi Kötött és Szövött Iparáru gyár Rt. A kötőgyár indulása reményt ébresztett az ipari üzemeket nélkülöző városban. Azonban hiába fűztek nagy reményeket az „első fecskének”, nem váltotta be azokat. A háború mindent megváltoztatott. Nem jöttek új és nagyobb vállalkozások, a kötőgyár is veszteséggel zárta az első éveket. Megváltoztak a szokások, a fejlődés céljai – mindezek nem kedveztek Veszprém új üzemének. Az április 18-án tartott közgyűlésen kiemelte a gyár vezetősége: ötödik üzletét még mindig harci zaj között zárjuk. Sűrűn változtak a működés feltételei, az alapanyagok minősége és a beszerzés, majd a szállítás körülményei. A fimon munkára alkalmas gépeket le kellett állítani, nem volt nappali villamos áram, így kénytelen volt a gyár az áramfejlesztést benzinmotorokkal megoldani. Munkásainak száma 1916 elején 130 fő volt, 1917-ben 70-80 fő között váltakozott. A gyár eddig kizárólag polgári árut készített, csak az elmúlt időszakban kaptak a honvédségtől 20 000 pár érmelegítőre rendelést. Ahhoz, hogy a gyár fejlődhessen, új épületekkel kell bővíteni, amit részvények kibocsátásával próbálnak elérni.³³

Április 16-án kezdődött az új időszámítás: vagyis az órákat – ismerős mindenkinek – hajnali 2 órakor 3 órára kellett átállítani. Egy jótékony célú fotókiállítás is volt a városban április 21-én. Lax Jenőné „művészeti fényképész” 40-50 helybeli gyermek fényképéből rendezett kiállítást, aminek bevételét a város egyik háziezredének, a 7. honvéd tüzérezred özvegyei és árvái alap javára adták át. Szintén „hadi” hír, hogy a város és környékének katonakórházai közkedvelt parancsnokát, Zuber Györgyöt saját kérésére áthelyezték, és egy „ottomán hadosztály egészségügyi főnökének” nevezték ki.³⁴ Utóda dr. Reichenberg Sándor főtörzsorvos lett.

Minden bizonnyal a húshiány „eredményezte” azt az alispáni rendeletet, ami alapján a nyilvános étkező helyeken korlátozták a húsból készített ételeket, illetve az egy személynek kiszolgálható húsételek mennyiségét. A rendelet annyira bonyolult, hogy most itt meg sem kíséreltem bemutatni. Elég annyi, hogy például hal is húsételnek minősült, amit csak szerdán és pénteken lehetett kiszolgálni és csak kétféleképpen lehetett elkészíteni. Veszprémben naponta étlapot kellett készíteni, feltüntetve rajta a dátumot, valamint az ételek árát. Egy személynek egy nap csak egyfajta húsételt lehetett kiszolgálni. A büntetés is tetemes volt: 2 hónapig terjedő elzárás, vagy 600 korona büntetés.³⁵ Mi szerepelt ezután az étlapon? Nos, a Korona szálló-

da május 6-i esti étlapján a következő menü szerepelt: Gomba tojással 300 krajcár, velő göngyölve 350 kr, ham and eggs 450 kr, serpenyős rostélyos 360 kr, bécsi szelet 360 kr, lekváros lepény, fejes saláta, rochefort sajt.³⁶

Április 26-án délután meghalt Hunkár Dénes főispán, akiről a lapok részletes életrajz közlésével emlékeztek meg. Hunkár Dénes holttestét a vármegyeháza nagytermében ravatalozták fel, majd április 29-én Szolgagyörben, a családi sírboltba temették. Vajon hol pihennek most a Hunkár család nagyhirű tagjai? Ha már temetés: a Veszprémvármegye újságban egy élelmes vállalkozó már hirdeti magát: „*Harctéren elesett hősök exhumálását és hazaszállítását jutányosan és megbízhatóan eszközli Gábor és Társa.*”

Vaj, tejfel, túró: mindhárom kapható a vajgyárban, igaz csak délelőtt és csak korlátozott mennyiségben. A tejfel és a túró kilója 2.40 korona. A cukor is kikerült a kereskedőkhöz, így azt május elsejétől már át lehet venni.

Rossz bor nincs, csak jobbnál jobb! – vélik a borivók. De azért sem lehet rossz bor, mert romlott ízűt is meg lehet javítani. A recept: „*Vegyünk annyi tele pohár bűzát, ahány hektoliter romlott borunk van, pörköljük meg barnára és amint a tűzről le vesszük, gyorsan öntsük egy hosszú zacskóba. A zacskót ezután a hordó száján keresztül a folyadékba dugjuk, felül zsineggel a dugaszhoz erősítjük és meghengergetjük a hordót, hogy a bor benne mozgásba jöjjön, azután pedig nyugodtan állni hagyjuk. Két óra múlva kihúzzuk a zacskót és tapasztalni fogjuk, hogy a romlott ízt a pörkölt gabona magába vette, a borban pedig nyoma sem lesz annak.*”³⁷ Most már csak az a kérdés, hogy a jegyre kapható búza rendelkezésre állt-e, illetve erre fel tudták-e használni?

„*Őn, Kecskeméthy Margit, a múlt év szeptemberében megnyílt és igazgatása alatt álló zeneiskolájával városunk egyik legnagyobb erkölcsi és kulturális tényezője lett.*”³⁸ – olvasható a Veszprémi Hírlap egyik olvasói rovatában, melyet az egyik szülő, dr. Rainprecht Antal írt. Kilenc hónap telt el az iskola megnyitása óta és az olvasói levél alapján – ezen rövid időszakot is figyelembe véve – megállapítható, hogy igen mély nyomot hagyott az iskola Veszprém oktatásában. A gyermekek zenei tehetségtelensége nem akadályozta az oktatásnak, mert a zeneiskola szárnyat ad a szívnek. A zenei műveltség előbb-utóbb meghozza a gyümölcsét, az ott végzett növendékek a városnak is dicsőségére lesznek. – fejezi be nyílt levelét Rainprecht Antal népfőlkelő huszár főhadnagy.

A kitüntetések, elismerések minden lapszámban olvashatóak – mint ahogy a hősi halált halt katonáink neve is –, itt most egy második Signum Laudissal kitüntetett emlékek meg: Csete Antal tüzérhadnagy.³⁹ Majd egy kinevezés: Erdős Béla – a lap szerint: a városban „közkedvelt, rokonszenves tisztviselőt” főmérnökévé nevezték ki. Nem telik el egy év, és Erdős főmérnökről már mást írnak a lapok.

Kránitz Kálmán püspökké szentelésének tizedik évfordulóját – melyet csak szűk

körben ünnepeltek – adományokkal tette emlékezetessé: 30 000 koronát az Angolkisasszonyok templomának bővítésére, 10 000 koronát az építendő Szent Anna-templom céljaira, 10 000 koronát a káptalani gyerekek nevelésének alapítványára, 1000 koronát a város szegényeinek, 4000 koronát egy városi közcélú alap javára, illetve 100 000 koronát egy egyházmegyei plébániának ajándékozott.

Több hónapos előkészület után májusban egymillió koronás alaptőkével megalakult a Veszprémi Gőzmalom Rt. A részvénytársaság elnöke Perényi Antal kanonok lett, míg az elnökgazgató dr. Óvári Ferenc, aki pénzével és szervezésével is elősegítette a megalakítást. A gőzmalom helyének kijelölésére bizottságot választottak, melynek elnöke Róthausner Lipót lett. Sajnos a sok egyeztetésből, tervből sokáig nem valósult meg semmi.

A népszámlálás eredményéről – ami még nem teljes – olvashatunk, ami szerint Veszprém lakossága közel jár a 15 ezerhez. A nők száma 2536 fővel több, mint a férfiaké. A háztartások száma 3287. A városban összeírtak 355 darab lovat, 1201 szarvasmarhát és 3990 sertést. Egyébként az összeírást a közzelemezés biztosítása céljából rendelte el a kormány, amit az 1917. április 30. állapotnak megfelelően május 1. és 3. között kellett végrehajtani.⁴⁰

Tisztartó Sándor ismét egy terjedelmes írásában a vasút és Veszprém állapotát elemezte. Egyébként is, már többen a háború utáni helyzetet analizálták, illetve a felkészülés fontosságát hangsúlyozták a békekötés utáni időkre. Ebben az írásban a fő mondanivaló az volt, hogy a város lemarad, ha a háború után is csak egy negyedosztályú vasúti sín pár köti össze a várost, még a nem kiemelt vasútvonalakkal is. Tisztartó egyenes összefüggést látott a vasút hiánya és a város gazdasági lemaradása között. De javaslatot is tesz: létesüljön egy új vasúti állomás – megszüntetve a jutasi és a városi vasútállomást – a tüzérbarakkok környékén (a mai Barátságpark területe), kiépítve egy új közlekedési útvonalakat, ami a Piac térről indulna ki.⁴¹ E javaslatra „rímelt” Óvári Ferenc közgyűlési indítványa is, amelyben ő egy új főállomás létesítését javasolta (meghagyva Jutast és a veszprémi vasúti pályaudvarokat teherpályaudvarnak) egy 65 éves, félmillió kölcsön terhére.

A város polgármestere május végén újra Bécsben volt – beszerző körúton. Ahhoz, hogy a villanytelep működni tudjon, és éjszaka ne legyenek a város utcái sötétek (mint ahogy korábban is volt már), nyersolajat kellett vennie, amit sikerrel teljesített. Ugyancsak sikerült ismét a gyermekeknek cipőt is megrendelni. Előtte azonban összeíratta az iskolákban – felekezeti hovatartozás megkülönböztetése nélkül – a rá-szorulóknak számát. A kiosztásban is volt változás: az iskolák megkapják a cipőket, amit az igazgatóság oszt majd ki a rászorulóknak részére.

Ismét egy foglalkozás, munkakör, amit megnyitottak a nők számára. A katonai parancsnokság pályázatot írt ki nők részére – természetesen előnybe részesítve a hadiözvegyeket és árvákat – a katonai irodákban (a 31. hv. gyalogezred pótzászlóal-

jánál) végzendő beosztásokra: egy telefonkezelői, két gépirói és nyolc női írni állásra. A pályázati feltételek semmivel sem különböztek a ma is ismertektől.

Pálinka és dohány – majdhogy nem alapvető közszükségleti cikkek. Természetesen ezekből is hiány volt, takarékoskodni kellett a felhasználásukkor, illetve zárva voltak a készletek. Mindkét terméket elsősorban a frontra szállították. Nos, május végén a földművelésügyi miniszter Veszprém vármegye részére 97 530 liter zárolt, 96%-os szeszt oldott fel, amiből majd pálinkát készítenek. A pálinka elosztása – logikát ne keressünk – a mezőgazdasági művelés alatt álló területek arányában, illetve a szántóföld és a szőlőterület szerint lesz szétosztva. A településeknek kell saját hordóikban elszállítani, majd kiosztani. A kvóta? Nos 100 holdon felül holdanként 0,4, míg 100 holdon aluli gazdaságoknál 0,2 liter 96%-os szesz. A szesz ára literenként 6 korona 50 fillér.

A dohány nem lett több, azonban egy szarvasi tanító „feltalálta” a dohánypótló levelet, mégpedig a Sambucus nigra „személyében”, ami nem más, mint a fekete bodza. A leszedett leveleket meg kell szárítani, majd dohányleben kell kifőzni. Ezután újra szárítani kell, ami után már lehet is pöfékelni. Igaz, hogy a levelek nem nagyok és nem is erős a dohány, de a nikotinfüggők ennek is örülni fognak.

A régi bakonyi betyárvilág közismert alakja, Oroszlán Pál ismét hallatott magáról. A különböző okból – rablógyilkosság, rablás, betörés – közel 40 évig tartó börtön után jó útra tért. 1912-től Szentgálon békésen éledgett, mígnem 1916-ban újra lopásra adta a fejét. Ekkor elkötött jó néhány sertést, majd egy szentgáli vendéglősnek eladta azokat. Csajághy Károly veszprémi törvényszéki bíró 5 évi fegyházra ítélte Oroszlán Palit.

Furcsa fintora a sorsnak, hogy 1917-ben nem csak egy lapra, de egy publikációba került I. Ferenc József és Kossuth Lajos. Ami még nem volna érdekes, de a cikk szerzője Tölcséry Ferenc mindkettőt dicsőítette: Ötven éve, hogy a „... megdicsőült I. Ferenc József fölkenet fejére tette a szent koronát”⁴² Simor János hercegprímás. Majd – írja Tölcséry – Kossuth „... lángszavával felgyújtotta a magyarság lelkét s megkezdődött a szabadságharc.”⁴³ Ellenfelünk nem bírt velünk, de az orosz túlerő diadalmaskodott. De mindez már történelem, hiszen volt egy „kiegyezés”.

„Gyilkos tűzfergeteg megremegtette a kavernavárost, kráteröblöt vágott a szikla síkján, hogy lávafolyama pusztítson, öljön. [...] Gátszakító áradat tizenhétzseres gyilkos ütését is visszavetették.” – olvasható a június első lapszámaiban megjelent haditudósításokban, amivel Veszprém háziezredeinek állítanak emléket a Kostanjecicánál zajlott ütközetek után.⁴⁴ A dicséző szavakban, jelzőkben nem volt hiány. A két ezred – mint az ismert – a május 12. és május 26-i, 10. insonzói csatában szerzett elévülhetetlen érdemeket a támadások visszaverésében, az állások megtartásában.⁴⁵ Június 6-án a városi tanács ünnepi közgyűlést tartott. A díszközgyűlésen felszólalt Nagy László alezredes, állomásparancsnok is. Ismertette a harcok helyszínét,

az ütközetek lefolyását. A rendkívüli díszközgyűlésen a kostanjevicai csata emlékére szavazta meg a közgyűlés mindkét ezrednek az ezüst díszkürtöt. Előterjesztésében Komjáthy László kijelentette: „*Ha eddig bámulattal szemléltük háziezredeink küzdelmeit, most egyenesen csodálatosnak, emberfelettinek látjuk hősiek magatartásukat. [...] Jegyzőkönyvbe iktatjuk mély hálánkat és szeretetünket az édes magyar hazát védő háziezredeink iránt [...] és a nagy napok emlékére mindkét háziezredünknek egy-egy ezüst dísz-ezredkürtöt ajánlunk fel [...]*.”⁴⁶

Csata után békésebb esemény, ami már a következő hét vezető híre volt: betöltötték a megüresedett veszprémi egyházmegye püspöki székét. A lapok már kész tényként közölték és Vég hely alispán már gratulált is az új püspöknek, dr. Rott Nándor esztergomi prelátnak-kanonoknak. Rott Nándor a nyolcvannyolcadik a veszprémi püspökök sorában.⁴⁷ Tényleges kinevezésére 1917. május 16-án került sor, amit csak a júliusban megjelenő lapok ismertettek.⁴⁸ Helyi esemény után kitekintve egy országosra: június 15-én megalakult az új magyar kormány. Gróf Tisza István után Esterházy Móricot nevezte ki Károly király magyar miniszterelnöknek. Ez alkalomból a király Budapest vendége volt.⁴⁹ Esterházy sokáig nem töltötte be a posztot, mert augusztus 17-én a király Wekerle Sándort nevezte ki az új miniszterelnöknek, aki Veszprém régi díszpolgára is volt.

Háborús évek ide, háborús évek oda, a nyári izzasztó hőségben időszerű a városi uszoda kérdése. Nagy szükség lenne egy nyilvános, modern alkotású szabad városi uszodára – 1917-ben! A fürdőházi medence kicsiny – sorolják az érveket. Nem használható a Hosszú utcai uszoda, ami szintén kicsi. A katonaság órák hosszat áll sorban a Piac téren fürdőzésre várva. Talán a polgármester felkarolja az ügyet és például a Séd mellett, az árnyas fák tövében szabad fürdő nyílik.⁵⁰

A június végén tartott városi közgyűlésen – ha nem is az uszodával – de a városatyák foglalkoztak városrendezési kérdésekkel: Újra a város Jutas felé terjeszkedésének lehetőségét vizsgálták, illetve egy pályázatot írtak ki a mérnöki munkák és egy tanulmány készítésére. Emellett megválasztották az Óvári Ferenc által még áprilisban javasolt városrendezési bizottság húsz tagját is.

Kellett is a városrendezési bizottság, melynek tagjai talán hatékony javaslatokat tesznek a közegészségügyi, köztisztasági viszonyok javítására. Ez főleg annak fényében érdekes, amit a város rendőrkapitány, dr. Török Gyula rendeletében szabályozott. Veszprém – mint korábban megismertük – ekkor, 1917-ben kb. 15 000 fős lakossággal rendelkezett. Veszprém vármegye közigazgatási központja, megyeszékhely. Mégis – igaz a nagy meleg miatt, a kolera megelőzésére – a következőket rendel el a rendőrkapitány: 1) Az udvarokban, házaknál lévő disznóólakat, baromfikecceteket, a pócegödröket és árnyékszékeket a tulajdonosok tisztogassák ki, az udvart állandóan tartsák tisztán, a szemetet hordassák ki. 2) Tilos a házakból és ablakaiból, valamint az üzletekből a papír, gyümölcskehéj vagy egyéb szemétnak az utcára való

szórása. 3) Tilos a szennyvíz és a trágyalének az utcára való kiöntése. Ezeket egy zárt edénybe kell gyűjteni, majd az éjjeli órákban a legközelebbi víznyelőnél a közcsatornába kell önteni.⁵¹ Olvasva a rendeletet – és a jegyzetben közölt stutúmokat –, mintha nem telt volna el 200 év a városban.⁵²

Újra megnyílt a veszprémi Tüdőbeteggondozó Intézet, amely a háború kezdete óta zárva volt. A megnyitó természetesen ünnepség keretében zajlott, amin dr. Óvári Ferenc elnökölt. A tüdővész elleni helyi bizottság egyesületi főorvosa Cholnoky Ferenc lett, a tüdőgondozó orvos pedig – a katonai szolgálatából leszerelt – dr. Réti Ede megyei járás- és törzsorvos. Egyébként az intézet bezárását is azért kellett elrendelni, mert Réti doktor a háború kitörésekor bevonult katonai szolgálatra.⁵³

„*Akinek nem inge: ne vegye magára, – akinek pedig szennyes az inge: mossa ki!*” – figyelmezteti az olvasót Tölcsey Ferenc publicisztikájában.⁵⁴ S mindezt miért? Mert a vasalatlan kordé látványa – és hangja – a várban, a városban lévő elhanyagolt házak és kertek, a szemétdombok az udvarokban, az omladozó falak, tetők, a kiszáradó, máskor dúsan termő szőlőlugas látványa elszomorító. És ha kérdezi: mi az ok ennek az állapotnak? A válasz: Mert most háború van. De tényleg szabad ezt a választ adni? Szabad ennek okán mindent elhanyagolni? Tölcsey a következő számban folytatta gondolatait. Ekkor a családi életről, a közerkölcsről elmélkedett: a családokban a fegyelem meglazult, a szülői tekintély alábbhagyott, hiszen nincs a családfő. Az ifjúság nyegle, nem a tanulmányain, hanem a kalandokon töri a fejét. A tíz évet meghaladó lánykák már a divatról beszélgetnek, és a szülői prédikációk előtt „... *a fonográf andalító muzsikájához menekül és túlcsapongó képzelete légvárakat épít.*”⁵⁵ Ismerős gondolatok?

Közömbösség és nemtörődömség. Megbillent az egyensúly a családi életben és a politikában is. De ne fogjuk rá, hogy mindez azért történik, mert háború van. – fejezte be Tölcsey piarista szerzetes a gondolatait.

Ismét egy haláleset, amely erőteljesen foglalkoztatta a város közvéleményét: augusztus 7-én meghalt dr. Véghely Kálmán – néhai Véghely Dezső első alispán fia. Közszeretetnek örvendett a városban, így nem volt meglepő, hogy igen sokat vettek részt a 9-én megtartott temetésen.

Augusztusban a Ferenc-rendiek zárdáját – működő tagok hiányában – végleg feloszlatták, a még itt élő 4 tag közül a volt rendfőnök Meszes Polikárp nyugdíjba vonult, míg a többi ferences a még működő rendházakba vonult. A ferenciek tempломát a helyi papság vette át.

Ha nyár vége, akkor az egyben a színházi szezon kezdete is a városban. Augusztus 14-én kezdte meg a Fodor Oszkár⁵⁶ vezette székesfehérvári társulat a színházi évadot. Műsoron lesz a Csárdáskirálynő, a Három a kislány, Mágna Miska és a Dollárpapa. A társulat hat hétig fog a városban tartózkodni.

Július és augusztus hónapban a közéletmezés kérdései foglalkoztatták a nagyér-

demút. Ez volt a fő témája az augusztusban megtartott városi közgyűlésnek is. Szó volt arról, hogy a takarmány és az élő állat hiánya miatt a város beszüntette a marhahizlalót, a sertéstelepen csak 60 db hizlalásra váró sertés van, így húskimérés sincs a városi húsboltokban. A számvevőség egy összeállítást közölt a város közéletéről, ami az 1915. március 1. és 1917. június 30-ig terjedő időszakot ölelte fel. A beszámoló szerint ezen időszak alatt a gabonaforgalom 28 015 mázsa, a lisztforgalom 27 859 mázsa volt. A marhahizlalóban 143 db, a sertéshizlalóban 1378 db, míg a birkatelepen 1500 darab állat volt. A város kiosztásra, illetve árusításra kapott – többek között – 1400 mázsa cukrot, 99 mázsa aszalt szilvát, 1200 mázsa burgonyát, 18 mázsa hadiszappant, 5 láda citromot és 1800 kg füstölt szalonnát. A közéletmezés forgalma 12 millió korona, míg a tiszta haszon 160 979 korona volt. Az eredményeket látva a közgyűlés a közéletmezés szervezését és vezetését továbbra is a tanácsra bízta.⁵⁷ Komjáthy polgármester be is jelentette terveit: egyrészt, hogy továbbra is konzultál a szakemberekkel, illetve a gabonán és az eddigi élelmezési cikkeken kívül beszerzi a szükséges szenet, ruházati cikkeket. Emellett cipőfoltozó és talpaló üzemet fog felállítani a városban.

Augusztus végén gyakorlatilag teljessé vált a vármegye közigazgatási vezetése. A kormány dr. Rainprecht Antalt (született 1881-ben) nevezte ki Veszprém vármegye főispánjává, akinek beiktatására 29-én került sor.⁵⁸ Rainprecht Antal 1914-től 1916-ig húsz hónapot töltött harctéren, amikor az erdélyi harcokban súlyosan megsebesült. Ugyanezen a napon megválasztották az új első alispánt is. A „közhangulat” jelöltje a népszerű és már 30 éve a közszolgálatban tevékenykedő dr. Kerényi Andor központi főszolgabíró volt. A „közhangulat” ismerője mellékesen még megjegyzi, hogy a posztra jelölt volt még Belák Lajos, valamint dr. Bibó Károly vármegyei főjegyző is, akit viszont igen sokan támogattak mind a városi, mind a megyei notabilitásai közül. A választást végül szeptember 20-án tartották, amin már az új főispán, Rainprecht Antal elnökölt. Az ülésen kiderült, hogy az egyik „favorit”, Kerényi Antal nem pályázott, így a két jelölt Bibó Károly és Belák Lajos között kellett választani. Végül 152 szavazattal 136 szavazat ellenében Bibó Károly lett az új első alispán.

Úgy tűnt, hogy a márciusban megkezdett vita a színház városi tulajdonba való adásáról az év második felében megoldódik. Június 10-i dátummal keltezett és a Veszprémi Színpártoló Egyesület elnöke, dr. Óvári Ferenc által aláírt beadványban felajánlja a városnak a színház épületét a Korona szállóval együtt. A beadványban pontos elszámolás olvasható a jelzőlogterhekről, a kiadásokról és a bevételekről. Az elszámolásból kitűnik, hogy az épületegyüttes jövedelmező, a városnak bevétele származik az ügyletből az átvétel után, emellett az egyesület továbbra is vállalja a színház működtetését.⁵⁹

Szokássá vált, hogy a városban időről időre valamilyen estélyen, vagy éppen egy

egyesületi önképzőköri amatőr művészeti előadáson pénzt gyűjtenek a város háziezredeiben szolgált és elesett honvédek árváinak, özvegyeinek javára. A szeptember első heteiben történt gyűjtést egy nem mindennapi tárgy megszemlélésével rendezték: egy, a 10. isonzói csatában zsákmányolt, teljesen ép olasz gépfegyver volt kiállítva. A géppuskát 40 fillér belépti díj fejében lehetett megtekinteni a Plosszer sétány bejáratánál, majd a Búzapiacon felállított sátorban.

Szeptember 23-án – a királyi és a pápai kinevezési okirat felolvasása után – Csernoch János hercegrímás Budapesten, a pálosok egyetemi templomában veszprémi püspökké szentelte dr. Rott Nándort. Az új püspök jelmondata: „*A törvényért és a népért.*” Első körlevelében leírta, hogy a városba érkezésekor szokásos emelkedett ünnepi beiktatástól eltekint, mivel ebben a nehéz időben nem akar „fényes lakomát” tartani. Bevonulását székvárosába október 11-én tartotta. Balatonalmádi fürdőálmáson szállt ki a vonatból, ahol Rainprecht főispán, Bibó alispán, Komjáthy polgármester és Kerényi Andor főszolgabíró fogadta. Veszprémbe már kocsival érkezett, ahol természetesen nagyszámú ünneplő közönség fogadta. A szokásos üdvözlések után szentmisét tartott, majd a palota erkélyén köszöntötte a megjelenteket.⁶⁰ Egyszerűség és szelídség jellemezte – írták a tudósítók. Talán nem felejtette el, hogy egy perkátai kis erdészlakból indult pályája. Mindenesetre szülőfaluja, Nagyperkátá díszpolgárává fogadta Rott Nándor püspököt, aki a helyszínen köszönte meg a falu kitüntetését.

Szeptember végén már értékelni lehetett a városi vízmű teljesítőképességét. A polgármester közgyűlési jelentésében megemlítette, hogy a városi vízműnek víztermelése az előző években 2000-2200 köbméter volt. Ez a nyár folyamán felment 3000 köbméterre, ami kiváló próbája volt a rendszernek. Nos, a rendszer hibátlanul működött, köszönhetően Bokrossy Jenő városi főmérnöknek és gépház alkalmazottainak.

Egy kiemelten fontos évforduló alkalmából ünneppsorozatot tervezett a dunántúli református egyház: a reformáció négy évszázada. Október 4-én istentiszteletet tartottak a pápai református templomban, de minden református és evangélikus egyházközség saját ünnepséget rendezett.

Az egyéves városi zeneiskola igen szép eredményeket ért el a tanulók nevelésében. Emlékezetes hangversenyeket adtak növendékei. Októberben már új, méltó körülmények közé kerültek – a Kossuth utca 1. szám alatti rőfös üzletből –, miután Óvári Ferenc egy megfelelő házat vett a zeneiskolának. Öröm az örömben, hogy a helyiséget az egyik háziezred, a tüzérek tisztjei étkezőnek használták. De nincs veszve minden, hiszen az egyik nebuló apukája, Rainprecht Antal (immár főispán) vette kezébe az ügyet. Új tanárok is kerültek az intézetbe: zongoraszakon Karácsony Anna, hegedűszakon Rosenlehner Kornélia. Segédtanítók Csomasz Kató és Steiner Ella lett. Kecskeméthy Margit betegsége miatt szabadságra ment, helyette az iskolát Seefranz Irén és Ritter Lőrinc vezette.⁶¹

Október 11-én – kissé szokatlan hónapban – mennydörgés és villámlással kísért hatalmas vihar zúdult Márkó felől a városra. Különösen a Temetőhegyen pusztított a jégeső, de óriási kár érte a Jutasi kórházat is. A tudósítás szerint mintegy 150 ablak tört be.

Mindenesetre a vihar nem tett kárt a szőlőültetvényekben, volt elegendő alapanyag a Veszprémben megnyílt és november 5-től teljes üzemmel működő központi szeszfődében. Igaz, a környékbeli gazdák morcosak voltak, mert megszűnt a házi pálinkafőzés élvezete, vele együtt a kisüsti kóstolgatása is. Hogy a gazdák jóindulatát Komjáthy polgármester megnyerje, nagyobb mennyiség esetén a szeszfőzde a helyszínre ment a hordozható üstjeivel. Főzés után nem csak a törkölyt adja vissza takarmány céljára, hanem jutányos áron enged vásárolni egy kis szíverősítőt is a gazdáknak.

Az év során is több alkalommal rendelte el a kormányzat, így a polgármester is, hogy milyen fémtárgyakat kell beszolgáltatni, vagy éppen a hatóságoknak rekvirálni. A rekvirált fémtárgyak között előkelő helyet foglaltak el a harangok. A harangok – mint arról már írtam – végül 1916-ban kezdték meg utazásaikat, illetve olvasztották be őket, hogy aztán ágyú legyen belőlük. Például a református egyház templomának harangját 1916. szeptember 14-én⁶² dobták ki a toronyból, majd 15-én⁶³ sor került a többi harang kiszerezésére is.

Az 1917. év elejei rekvirálási rendelkezés szerint már a 20 cm alsó átmérőjű harangokat, de inkább csengőket is be kellett szolgáltatni, majd az év végén sor került a Székesegyház harangjaira is. Egy 1917. évi államtitkári leirat szerint⁶⁴ néhány harang a történelmi és művészeti értéke okán mentesült a beolvasztás alól. A veszprémi Székesegyház harangjai közül ekkor megmaradt az 1696. évben öntött Szent Mihály lélekharang,⁶⁵ a Nuspichen János által öntött 1711. évi harang, valamint a legnagyobb, a Szentháromság harang. Mint olvasható volt: „*A közeli napokban leszerelik a székesegyház három harangját, valamint a Károly-kápolnáét egynek kivételével. A székesegyház nagyharangja, melyet a város lakossága 'megszólal az öreg Mihály' mondással emleget, itthon marad, mert történelmi értékű műbeccsel bír.*”⁶⁶ Közel húsz évet kellett várni, míg ismét lakók költöztek a Székesegyház tornyaiba.

Mint ahogy rekvirálták a Tűztorony harangocskáit is, melyek közül az egyik szíves volt – ezt használták vészjelzésre és az egész órák jelzésére – míg a másik szívetlen – ezt pedig a kis kalapács ütötte, jelezve a negyedórákat. A város nagy bánatára azt vitték el, mellyel a vést és az egész órákat jelezték. De talán majd akad a városban valaki, aki adományával pótolja a csengőt. Mint ahogy adományával Simon György kanonok „pótolta” a katolikus fiúiskola egyik tanárát, miután az 1200 korona fizetését magára vállalta, így alkalmazni tudtak egy helyettes tanítónót. De adományozott egy nagybirtokos is, Lonkai Zsigmond, mégpedig 20 000 koronát

kizárólag emberbaráti akciókra. Ezen túl Veszprém városának Lonkai gazdasága két vagon répát is díjtalanul átadott. A polgármester egy másik üzletet is kötött Lonkai Zsigmonddal: 200 hízott sertést kötött le, aminek felét tavasszal, a másik felét pedig jövő nyáron szállítják le.

Az év végén elindultak a költségvetési tervezések. Olvasható volt a város 1918. évi előirányzata is, amit a tanács elfogadásra javasolt a közgyűlésnek. E szerint 1918. évi kiadásai 679 378 korona, míg bevételei 554 249 koronára rúgnak. A hiányt az 55%-os póttadóval próbálják fedezni, ami nem emelkedik a következő évben sem. Az előre nem látható kiadásokra tervbe vette a tanács a szikvizadó, a legelőbér és a vágóhídi díjak felemelését. De a vízdíj emelést is be kellett tervezni. 1918-ban a vízmű tervezett hiánya – a szén árának emelkedése miatt is – 42 120 koronát tett ki. De óriásira emelkedett a vízmű által biztosított víz felhasználása is. Míg a tervezéskor naponta és fejenként 20 liter vízzel számoltak, addig ebben az évben (1917) 150, de sokszor a 200 litert is elérte. Ezt az óriási mért fogyasztásnak a felét is csak akkorra tervezték, amikor a város lakossága eléri a 20 000 főt. Ezért emelni kell, mégpedig a tervezet szerint 50–100%-al.⁶⁷ Egy érdekes adat is fellelhető a beszámolóban: a város az 1914–1917. évig bezárólag 362 994 koronát fizetett ki háborús kiadások címén, amiből csak mintegy 95 000 korona térült meg.⁶⁸

November elején megindult az ún. tisztviselőtelep kialakításának tervezése. Sokan – a tisztviselők közül – tamáskodtak. Lesz-e pénzük 4-5 év múlva építkezni? Tudja-e majd fizetni a kölcsön törlesztését? De – véli Fodor Lajos – ha a város a Jutasi úton való terjeszkedés elősegítése érdekében olcsó telekkel támogatja az elképzelést, nem lesz gond sem az építkezéssel, sem a törlesztő részletek fizetésével.⁶⁹ Egyébként egy bizottságot választottak Csajághy Károly elnökletével, aki a tisztviselőtelep kérdését behatóan meg fogja vizsgálni és javaslatot tenni.

A november 21-i városi közgyűlésen – melyen a képviselők elfogadták a már említett költségvetés-tervezetet – izgalmas vita alakult ki az éjszakai orvosi ellátásról. Tisztartó Sándor képviselő panaszkolta, hogy éjjel nem lehet orvost hívni a beteghez, mert sokszor azzal utasítják el, vagy utasítják a beteghívót: nincs kocsi, hozzon, vagy küldjön. Csete Antal kényelmeskedésnek gondolja ezt a hozzáállást, és az orvosi hivatást kérte számon. Rosenberg Jenő városi orvos viszont védelmébe vette az orvosokat: leterheltek, kevesen vannak. Ha éjjel is dolgoznak, hogyan tudnának nappal is helyt állni. Az orvos szervezete sem elpusztíthatatlan! – mondja Rosenberg doktor. Nos, a tanács határozott: a város mentőfogata álljon éjjel is készenlétben az orvosok szállítására. A rendőrkapitányt pedig megbízta, hogy a fiakkerrendelet utasításait – a kötelező éjjeli szolgálatot – következetesen hajtassa végre.

A városban, a megyében működő társadalmi szervezetek, egyházi egyletek és természetesen a „hivatalos szervek” is minden módon igyekeztek segíteni a hadiárvaikon, könnyíteni életüket. Nagyon sokszor lehetett olvasni tudósítást, hogy a

városban állomásozó pótalakulatok estélyt, vagy gyűjtést szerveztek a hadiárvak, özvegyek javára. Mindezek közül kiemelkedett az a hadiárvanap, amit a veszprémi katonai parancsnokság szervezett. Az estélyen műkedvelő művészek, színészek játszottak – és gyerekek. Fellépett Békeffy Panni, Csomasz Kató, Bárdossy Sári. A felnőttek között volt Major István főhadnagy, Próder László rendőrségi fogalmazó (néhány év múlva nagyon ismert személy lesz), Dragonics Ferenc hadnagy. Az est befejezésekor Dragonics hadnagy – aki részt vett a 10. isonzói csatában – megemlékezett az elhunyt honvédekről, majd bemutatta a közönségnek az elkészült, a város ajándékát jelentő ezüst ezredkürtöt. A bemutató után ekkor szólaltatták meg először a város ezredeinek ajándékát.

Ha december, akkor – az év utolsó hónapjaként – eljött az egyesületi beszámoló ideje is. A Szent Vince Egyesület is megtartotta az év utolsó közgyűlését, melyen részt vett az új megyéspüspök, Rott Nándor is. Perényi Antal kanonok, az egyesület elnöke számot adott az egyesület vagyonáról, ami ekkor 12 469 koronát tett ki. Ez csak adományokból jött össze. Segélyezésre elsősorban élelmiszerjegyeket adtak a 242 segélyezettnek, összesen közel 5300 korona értékben.

A békét már nagyon várta, sőt vágyta minden ember. A vendéglőkben – olvasva a lapokat – elsősorban az oroszországi eseményeket tárgyalták, főleg, miután Oroszország „szikratávíron” békeajánlatot tett. Erre reagálva Rainprecht főispán decemberi megyegyűlésen üdvözölte a békejobbot, amit igaznak, őszintének tart, hiszen „*Künn a csatatéren is becsületesnek, deréknek ismertünk meg titeket, Oroszország fiai.*”⁷⁰ Nos, ehhez hozzátartozik még, hogy sokan ezt az ellenség közelgő vereségének tudták be, mert Oroszország után a többi szembenálló állam is ki fog dőlni. Kényszerítsük békekötésre ellenségeinket, jegyezzünk békekölcsönt! – hangzik a felhívás.

Karácsonyhoz közeledve a békevágy még jobban erősödött, ami párosult egy mindennapi kívánsággal: legyen tüzelő karácsonykor (is).

December 22-én a város képviselő-testülete rendkívüli közgyűlésen tárgyalt több, a város életét hosszú évekre meghatározó témát. Ismét elég terjedelmes polémia volt arról, hogy a Korona szállót és a színházat átvegye-e a város? Végül ezen a közgyűlésen döntöttek: a Veszprémi Színpártoló Egyesülettől az épületegyüttes a város tulajdonába került. Időszerű is volt, ugyanis a „*szobahiány Veszprém városában nem csak háborús jelenség, hanem békében is észlelhető volt...*”⁷¹ De üdvös változást hoz a színház átvétele is.

Volt egy másik fontos döntés is: a város fejlesztése, mégpedig a Jutasi út irányában, annak mentén. Ezért arról is döntöttek, hogy megkezdik az utcák rendezését, kialakítását, hogy kijárást nyissanak a Jutasi útra. Emiatt a város három házat vett meg: a Pillitz-házat, a Bíró-házat és a Tauszig-féle házat. Ezt lebontva, majd út nyílik a Cserhát városrészre – vélték a városatyák. A terv szerint az új utca a Gizella tér-

ről indul, betorkollik a Vak Bottyán utcába, a Kerekeskút (majd Bolgár Mihály utca), Pacsirta, Kőkép és Cserhát utcákat átszelve, a Völgyikút felett 14 méteres úttal átvetve a Jutasi útra jut.⁷² Így talán mentesülhet majd a Kossuth utca a nagy kocsiforgalomtól, hiszen „... *mily nehéz a kocsit vagy más járművet húzó állatoknak az Elite kávéháztól kezdve az úttestre feljutni, a lefelé jövő kocsik, vagy teherautók pedig állandóan a Schwartz Ignác féle ház, meg a városháza épségét veszélyeztetik.*”⁷³ A terv grandiózus volt. És mi valósult meg belőle? ...

S, hogy mi történt még a városban, amiről esetleg nem esett szó? Nos, rekvirálás, begyűjtés és beszolgáltatás – és gyűjtés a katonáknak: élelmet, ruhát, távcsövet, egyszóval mindent. A háború nagyon mohó volt.

A lapokat olvasva úgy tűnik, mintha – ha bár éppen hogy csak – de viszonylag kényelmesen élt Veszprém lakossága. Ha nehezen is, de meg tudta venni az élelmet, igaz jegyre és csak meghatározott mennyiségben. A városi tanács mindent megtett, hogy elsősorban a szegényeken, a hadiárványon és özvegyeken segítsen. A társadalmi szolidaritás érezhető volt, a sokak által csak „holt kéznek” nevezett püspökség és káptalan, illetve azok tagjai jelentős összegekkel és élelmiszerekkel támogatták a várost, elsősorban az alapítványokon keresztül. Emellett nem feledkeztek meg a két háziezred katonáiról sem, akik ekkor már több, különösen véres ütközetet vívtak.

A város háziezredei

A harmincegyesek rendkívül nehéz és sok áldozatot követelő harcokon voltak túl 1917 végére. Az olasz harctéren viselték a 10. isonzói csata súlypontját, majd az azt követő 11. és 12. isonzói csaták nehézségeit is. A 11. isonzói csatában egy tüzérségi előkészítés idején a támogató tüzérség – hibás tűzvezetés miatt – belelőtt az ezred egyik zászlóaljának a védelemre használt dolinjába. A 12. isonzói csata után megkezdődött a hátráló olasz csapatok üldözése, a honvédek nyugodtan kijöhettek a szabad levegőre. A Karszt elhagyása örömmel töltötte el a katonáinkat. Az üldözés azonban az Isonzónál megtorpant. Az eső megduzzasztotta a folyót, ráadásul a visszavonuló olasz csapatok a gátakat is átvágták.

Novemberben már a Piave partján álltak katonáink. Itt a visszavonuló olasz csapatok is megálltak, akiknek segítségére angol és francia csapatok érkeztek. Az erőszakos átkelést az időjárás is akadályozta. Ha katonáinknak sikerült is az átkelés, a partra szállt csapat végül magára maradt, honvédjeink elestek, vagy fogságba kerültek. A vállalkozásnak mintegy 150 ember esett áldozatul. Decemberben ismét megkísérelték az átkelést, hídfőállás kiépítését, de 19-én ezt is föl kellett számolni. Ekkor 67 fő halott és 212 fő sebesült volt az ezred vesztesége. Ezután az ezredet fölváltották, kivonták a harcokból. Karácsonyuk szomorúan telt, emlékeztek a védővo-

nalban eltemetett 300 bajtársukra és 74 bajtársukat temették el a pihenőhely temetőjében.

Az év utolsó napján december 30-án éjjel egy repülőgép támadás következtében majdnem az egész I. zászlóalj törzse elpusztult. Nehéz napokon voltak túl 1917/1918 fordulóján.

A 7. tábori ágyúszred végig a 31. gyalogezred mellett harcolt, tüzével – sokszor sikeresen, olykor tévedésekkel nehezítve – támogatta az ezred harcait. Ugyanezt tette, amikor a harmincegyesek az Isonzó, majd a Piave mellett kísérelték meg az áttörést, illetve a hídfőállás kiépítését.

A Piave melletti harcokról olvasható az ezred történetét leíró kéziratban: *„December 18-án még egy átkelés lesz megkísérelve. Az ezred összes ütegei nem romboló, hanem zárótűzet lőnek a hátravezető töltés utakra. A 31. honvéd gyalogezred egy zászlóalja nagy veszteségek mellett átkel a Piave-Vechián és C. Lungánál egy hídfőállást létesít. Az összes ütegek az egész nap folyamán zárótűzet lőnek az új hídfőállás elé.”*⁷⁴

Lassanként a beállott esős időjárás következtében a harctevékenységben szünet áll be. Az időközben megérkezett francia és angol csapatok tüzérsége keresztűz alá vette az ezredet. Messzehordó ütegekkel és hajóágyúkkal lőtték az állásokat. December végén a mozdonyállásokat és a lovakat teljesen hátravonták, hogy kikerüljenek az ellenséges tüzérségi tűz alól.

Időközben az ezred tisztikarában is változás állott be. Takács Géza százados, aki az ezrednél a háború kitörése óta teljesített szolgálatot és 3 éven át az első üteg parancsnoka, az utóbbi időben pedig az I. osztály parancsnoka volt, a budapesti 40. pótüteg parancsnokának nevezték ki. Helyette az I. osztály parancsnokságát a veszprémi pótütegtől bevonult Kerényi Rezső százados vette át.

A naplók szerint a 4. háborús karácsony a harctéren a legnagyobb csendben telik el. *„Az olaszok a rajvonalban december 23-án plakátokon kérnek bennünket, hogy az ünnepek tartamára szüntessünk be minden ellenségeskedést. Erre a dandár elrendeli, hogy az ütegeknek csak legszükségesebb esetekben szabad lőni.*

A front elaludt, az ágyuk aknavető, puskák elhallgattak, rakéták nem röppentek a levegőbe, a fényszórók nem kutatják villogó szemükkel a rejtelmes éjszakát, s az egész tájra csendesen sötétség és nyugalom borult és a karácsony éjszakáján a szigetre lehulló első hó pedig fehér lepellel takarja be a boldogan álmodó harcos feleket.

*A december hónapban keresztülvitt véres vállalkozás után úgy látszott, mintha csendesebb napok következnenek. Ilyen auspiciumok [előjelek] között köszöntött be az 5. háborús esztendő, az 1918. A harci zaj egy időre elnémult és az ütegeknél megindul a munka, amely az állások kiépítésére és azok megerősítésére szorítkozik.”*⁷⁵

Mi már tudjuk. Megkezdődött a végjáték.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Veszprémi Hírlap, a Veszprémvármegye és a Veszprémmegyei Újság 1917. évi lapszámai

- BURGDORF 2010. = *Az első világháború. A XX. század őskatasztrófája*, Szerk. Stephan BURG-DORF – Klaus WIEGREFE. Budapest, 2010.
- FODOR 1916. = *Veszprémvármegyei Naptár az 1916. évre, tisztí címtárral*. Kiadja Fodor Ferenc Könyvkereskedése, Veszprém
- FÖLDESI 2010. = FÖLDESI Ferenc: *Erős hit – erős akarat! A Magyar Királyi Veszprém-jutasi Honvéd Altisztképző Intézet 1924–1944*. Veszprémi Szemle könyvek 3. Veszprém, 2010.
- FÖLDESI 2014. = FÖLDESI Ferenc: Veszprém és a Nagy Háború. Az utolsó békeév és a háború első (fél)éve (1913–1914). *Veszprémi Szemle*, 2014/4., 3–31.
- FÖLDESI 2016. = FÖLDESI Ferenc: Veszprém és a Nagy Háború – 1915. Az első csorbítatlan háborús év. *Veszprémi Szemle*, 2016/3., 3–35.
- FÖLDESI 2017. = FÖLDESI Ferenc: Hittel a városért. A veszprémi magisztrátus, a püspökség és a káptalan Hornig Károly püspöksége alatt. *Veszprémi Szemle*, 2017/2., 3–35.
- FÖLDESI 2017a. = FÖLDESI Ferenc: Veszprém és a Nagy Háború – 1916. A második véres karácsony után. *Veszprémi Szemle*, 2017/3., 61–86.
- GALÁNTAI 1980. = GALÁNTAI József: *Az első világháború*. Gondolat Kiadó. Budapest, 1980.
- HERCZEGH 1936. = HERCZEGH Géza: *A M. Kir. Veszprémi 31. Honvéd Gyalogezred, a 31. 46. és a 79. honvéd menet zászlóalj, valamint a 31/I. népfőlkelő zászlóalj története*. Cegléd, 1936.
- HORNIG 1912. = *Veszprém múltja és jelene*. Veszprém, 1912.
- JULIER 1933. = JULIER Ferenc: *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1933.
- KOVÁCS–LAKI 2016. = KOVÁCS Győző Gyula – LAKI Pál: *Csőbe terelt források, avagy víz-kérdések és válaszok. a veszprémi ivóvízszolgáltatás és szennyvízelvezetés története, kitekin-téssel a megyére*. Veszprém, 2016.
- NAGY 2014. = *Háborúk, válságok, diktatúrák demográfiai hatásai I. A Nagy Háború*. Szerk. Dr. NAGY Attila, Budapest, 2014.
- TERMINOLÓGIA 2015. = *Katonai Terminológiai értelmező szótár*. Szerk.: Berkáné Danesch Marianne. Zrínyi Kiadó. Budapest, 2015.
- VARGA 2009. = VARGA Béla: *Veszprém város lexikona*. Veszprém, 2009.
- ZSIGMOND 1915. = *A Veszprémvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület naptára az 1916-iki szökő évre*. szerkeszti ZSIGMOND János egyesületi főjegyző. Veszprém, 1915.

JEGYZETEK

- ¹ Véres gyászfátyol. Sz. n. *Veszprémvármegyei naptár az 1917-iki évre*.
- ² *Tábori igazmondó*, kézzel írt frontújság. Forrás: LDM Legújabbkori gyűjtemény 66.765. Ugyanitt található a *Stochodi Oroszlán* című frontújság néhány, szintén kézzel írt példánya is. LDM Legújabbkori gyűjtemény 66.847
- ³ Julier Ferenc (Nagyvárad, 1878. október 10. – Budapest, 1944. április 25.) magyar katonatiszt, 1919-ben a Magyarországi Tanácsköztársaság vezérkari főnöke, majd katonai szakíró. Az első világháború kitörésekor századosi rendfokozatban volt. 1915–1916-ban a vezérkari szolgálatot megszakítva a 11. lovashadosztály vezérkari főnöke volt. Nevéhez fűződik az 1919. július 20-án kezdődött, eleinte sikeres tiszai támadás, amely azonban a csapatok gyenge harcértéke és a

- haditervnek a románokhoz való eljuttatása miatt pár nap alatt összeomlott. A Tanácsköztársaság bukásával Julier Ferenc aktív katonai pályafutása befejeződött.
- ⁴ E témában lásd: A rehabilitált Wilson. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 01. 14., 1–2.
- ⁵ Löelem: Az irányzott lövés leadásához szükséges irányzék-, szintező-, oldalszög- és gyújtóállás összessége. A löelemeket a tüzelőállás és a célpont koordinátáinak ismeretében ekkor még hagyományosan határozták meg. Forrás: TERMINOLÓGIA 2015., 418.
- ⁶ Biczi Gyula: Magyarok ujéve. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 01. 07., 2–3.
- ⁷ Megyéspüspökünk a koronázáson. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 01. 07., 4.
- ⁸ Leszállítják a lisztadagot. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 01. 07., 4–5.
- ⁹ Általános takarékoság. *Veszprémvármegye*, 1917. 01. 14., 2.
- ¹⁰ A záróra korlátozása. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 01. 07., 6. Hirdetmény. *Veszprémmezei Újság*, 1917. 01. 07., 3.
- ¹¹ 1917. évi VIII. törvénycikk: 1. § Mindazok, akik a most dúló háborúban a hadrakelt sereg kötelékében híven teljesítették kötelességeiket, a nemzet osztatlan, hálás elismerésére váltak érdemesekké. Örizzze meg a késő utókor hála kegyelettel azok áldott emlékezetét, akik életükkel adóztak a veszélyben forgó haza védelmében. 2. § Minden község (város) anyagi erejének megfelelő, méltó emléken örökíti meg mindazoknak nevét, akik lakói közül a most dúló világháborúban a hazaért életükkel áldoztak. A részletes szabályokat a belügyminiszter rendelettel állapítja meg. 3. § Ezt a törvényt a belügyminiszter hajtja végre.
Forrás: Ezer év törvényei. <https://1000ev.hu/index.php> (Letöltés ideje: 2018. 01. 10.)
- ¹² A megszűnt Veszprém–Balatonalmádi közötti vasútvonal állomása. Közelmúltig a volt Bakter söröző.
- ¹³ Tüzérezredünk hadiempléke. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 01. 14., 3–4.
- ¹⁴ Tanoda: olyan intézmény, amely délutáni foglalkozásokkal segíti a gyerekek iskolai tanulmányait.
- ¹⁵ A veszprémi Diákokthoz. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 01. 28., 3.
- ¹⁶ Gyűjtsük a csontot. *Veszprémvármegye*, 1917. 01. 28., 4.
- ¹⁷ FÖLDESI 2017a., 68. és HORNIG 1912., 115–116.
- ¹⁸ A Szt. Vince-egyesület közgyűlése. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 02. 04., 2–3.
- ¹⁹ Nő fűtők az államvasutaknál. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 03. 04., 6.
- ²⁰ A liszt, tej, tojás pótlószerei. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 02. 04., 6–7.
- ²¹ Nagybőjti körlevél. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 03. 18., 1–2. és *Veszprémi Hírlap* 1917. 03., 25. 1–2.
- ²² Bibernok-püspökünk temetése. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 02. 18., 2–3.
- ²³ A Károly-templomról lásd: Dr. Dornyai Béla: A veszprémi Károly-templom. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 02. 25., 2–3. és 1917. 03. 04., 1–3.
- ²⁴ Haláláról, temetéséről, végrendeletének tartalmáról lásd *Veszprémi Szemle* 2017/2. szám
- ²⁶ A veszprémi áll. polgári fiúiskola háborús helyzete. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 02. 18., 3–4.
- ²⁶ VeML V.172.a 47. kötet, Veszprém város képviselő-testületi ülés jegyzőkönyve, 6., valamint Tisztújítás Veszprémben. *Pápai Lapok*, 1917. 03. 04., 2. Ismét Csete Antal lett a városi főügyész, Bokrossy Jenő városi főmérnök, Biczi Károly és Sándorfy Ignác tanácsosok, Perlaky Gyula közgyám és Huber Antal szegényházi gondnok.
- ²⁷ Tisztújító közgyűlés. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 02. 25., 3–4.
- ²⁸ Az orosz forradalom. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 03. 25., 1–2.
- ²⁹ Dr. Illés Dezső: A színház. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 03. 25., 2–3.
- ³⁰ Városi közgyűlés. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 03. 25., 3–4.
- ³¹ Városfejlesztő bizottság. *Veszprémi Hírlap*, 1917.0 4. 01., 3.
- ³² Tölcséry Ferenc: Bolgár Mihály emlékezete. *Veszprémvármegye*, 1917. 04. 15., 1.

- ³³ A kötőgyár jelentése. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 04. 15., 3–4. és A kötőgyár közgyűlése. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 04. 22., 2–3.
- ³⁴ Veszprémi tevékenységéről lásd: dr. Zuber György kórházparancsnok veszprémi tevékenysége. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 05. 06., 3. Egy kórházparancsnokról. *Veszprémvármegye*, 1917. 05. 06., 1–2.
- ³⁵ Alispáni rendelet. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 04. 22., 5.
- ³⁶ LDM Legújabbkori gyűjtemény 66.860
- ³⁷ Romlott ízű borok javítása. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 04. 29., 4.
- ³⁸ Kecskeméthy Margit úrhölgy Önnagyságának. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 05. 06., 1–2.
- ³⁹ A városban megjelenő hetilapok közül elsősorban a Veszprémvármegye közölte részletesen a kiténtettek névsorát, mindenekelőtt a két veszprémi háziezredbeli tisztüket és honvédekét.
- ⁴⁰ Nép- és állatösszeírás a közélelmezés biztosítása céljából. *Veszprémvármegye*, 1917. 04. 23., 3.
- ⁴¹ Tisztartó Sándor: Veszprém és vasútjai. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 05. 27., 2–3. és A veszprémi állomások egyesítése. *Veszprémvármegye*, 1917. 05. 20., 2–3.
- ⁴² Tölcsey Ferenc: Ötven év. *Veszprémvármegye*, 1917. 06. 10., 1–2.
- ⁴³ Uo.
- ⁴⁴ Costanjevicai hősök. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 06. 03., 1–2. Honvédeink dicsősége. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 06. 10., 1–2. Háziezredünk ünneplése. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 06. 10., 3. A veszprémi honvédek ünneplése. *Veszprémvármegye*, 1917. 06. 10., 2.
- ⁴⁵ A hetesek naplójában olvasható: „Május 12-én reggel 5 órakor irtózatot ágyúszóra ébredtünk. Mintha az egész pokol kiszabadult volna és a tüzes Isten hajszolta volna rettenetes alantóságát előre, amelyek sípolva, búgva csaptak állásainkra és irtózatot reccsenéssel ezer halált és rémes pusztulást hoztak ránk.” Forrás: HM Hadtörténelmi Levéltár, HL TGY. 2268. A volt 7. és 41. honvéd tüzér ezredek első világháborús történetének vázlatja
- ⁴⁶ VeML V.172.a 47. kötet, Veszprém város képviselő-testületi ülés jegyzőkönyve, 40.
- ⁴⁷ Veszprém új püspöke. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 06. 17., 1. Az új veszprémi püspök. *Veszprémvármegye*, 1917. 06. 17., 3.
- ⁴⁸ Dr. Rott Nándor veszprémi püspök. *Veszprémvármegye*, 1917. 07. 15., 1.
- ⁴⁹ A király Budapesten. *Veszprémvármegye*, 1917. 06. 17., 1.
- ⁵⁰ Népfürdőt Veszprémnek. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 06. 17., 3.
- ⁵¹ A tisztaságért. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 07. 01., 4.
- ⁵² Perczel Tamás főbíró 1714. évi rendelete: „2. Az utcákra szemetet és ganét ki ne hányjonak, az gazdasszonyok a konyhaiokra a hol tüzelnek szorgalmatos gondot viselljenek.” Forrás: VeML V.102a 2.k. 45.
Padányi Bíró Márton 1745. évi rendelete: „9. Az utakra, vár oldalra senki ne merészeljen s. v. [s. v. – sit venoa verbo = bocsánat a szóért] ganét és szemetet kivetni, s vettetni, avagy valamely mocskosságot ki önteni és bocsájtani avagy ereszteni, hanem az városon kívül hordgva és az utcát ki ki maga előtt tisztán tartsa, hogy azáltal mind az utcák tisztán maradhassanak, mind pedig alkalmatos járás lehessen.” Forrás: VeML V.102b. 1.d.,
- ⁵³ Megnyílt a tüdődiszpánzér. *Veszprémemegyei Újság*, 1917. 07. 29., 3.
- ⁵⁴ Tölcsey Ferenc: Mert most háború van. *Veszprémvármegye*, 1917. 07. 29., 1.
- ⁵⁵ Tölcsey Ferenc: Mert most háború van. *Veszprémvármegye*, 1917. 08. 5., 1.
- ⁵⁶ Dr. Fodor Oszkár (Nagyvárad, 1880. jan. 4. – Bp., 1950. jan. 5.): színész, rendező, színigazgató. Reáliskolái befejeztével Rákosi Szidi Színésziskolájában 1901-ben diplomázott. Kolozsvárott kezdett játszani, majd a délvidéki színi kerülethez szerződött Földessy Sándor társulatához. 1903-ban Bp.-re került. 1906-ig a Népszínház titkára volt. 1905–07-ben dr. Farkas Ferenc szabadkai színházánál működött, 1908-ban Erdélyben, 1909-ben Miskolcon, 1912-ben Győrött, 1913-ban Temesvárott játszott. 1908-ban az Erzsébet körüti Royal Orfeum Revü Színpad ig.-ja volt. 1915–1919 között Székesfehérvárott volt ig. Több cikluson keresztül az

- Országos Színészegyesület tanácsosa volt. 1927. jan.-tól 1938-ig a Pécsi Nemzeti Színház igazja. Működése alatt főként a prózai társulatot erősítette, a kedvelt operetteket viszont a legolcsóbb megoldásokban hozta színre. Érdeme, hogy neves vendégművészeket szerződtetett. Forrás: <http://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz07/260.html> (Letöltés ideje: 2018. 01. 28.)
- ⁵⁷ Városi közgyűlés. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 08. 12., 4.
- ⁵⁸ Rainprecht Antal dr. főispán. *Veszprémvármegye*, 1917. 08. 26., 1.
- ⁵⁹ A veszprémi színház városi kezelésbe vétele. *Veszprémvármegye*, 1917. 08. 19., 2.
- ⁶⁰ Rott Nándor dr. bevonulása. *Veszprémvármegye*, 1917. 10. 14., 2–3. Megyéspüspökünk érkezése. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 10. 14., 2.
- ⁶¹ A zeneiskolából. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 10. 07., 3.
- ⁶² Elnémulnak a harangok. *Veszprémvármegye*, 1916. 09. 16., 3.
- ⁶³ Harangátadás. *Veszprémi Hírlap*, 1916. 09. 17., 4.
- ⁶⁴ VÉL, Plébániai levéltárak Veszprém, Szent Mihály plébánia iratai, VI. 157., 1917/0186
- ⁶⁵ Lásd: Földesi Ferenc: A 320 éves Szent Mihály-lélekarhang – Kiegészítés A veszprémi Szent Mihály-bazilika Szentháromság nevű harangja című felterjesztéshez. (2014. szept. 17.). *Veszprémi Szemle* 2016/3. 124–125.
- ⁶⁶ Elviszik a harangokat. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 10. 28., 4.
- ⁶⁷ A felemelt vízdíjak olvashatóak a *Veszprémvármegye* 1917. 11. 25-i lapszám 4. oldalán. A tarifák külön-külön gyakorlatilag minden vízvezető helyet lefednek.
- ⁶⁸ Veszprém város költségvetés-előirányzata. A vízdíjak emelése. *Veszprémvármegye*, 1917. 11. 04., 4.
- ⁶⁹ Fodor Lajos: Veszprémi tisztviselő-telep. *Veszprémvármegye*, 1917. 11. 18., 1.
- ⁷⁰ Olajágas fehér galamb. Dr. Rainprecht Antal főispán beszéde. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 12. 16., 1.
- ⁷¹ Városfejlesztés. *Veszprémvármegye*, 1917. 12. 30., 1.
- ⁷² Utcarendezés. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 12. 16., 4. A város házakat vesz. *Veszprémi Hírlap*, 1917. 12. 23., 4.
- ⁷³ Városfejlesztés. *Veszprémvármegye*, 1917. 12. 30., 1–2.
- ⁷⁴ HL TGY. 2268. A volt 7. és 41. honvéd tüzér ezredek első világháborús történetének vázlata, 56. Az ezred története *A veszprémi hetes tüzérek* címmel várhatóan 2018 júniusában jelenik meg a Veszprémi Szemle Könyvek sorozatban.
- ⁷⁵ Uo. 59.